

UDK 348.31:282(497.5)“17”

261.7(497.5)“17”

Pregledni rad

Primljeno: 12. 2. 2013.

Prihvaćeno za objavljivanje: 30. 4. 2013.

ELEMENTI JOZEFINISTIČKOG PRAVA O ODNOSU CRKVE I DRŽAVE U SPISU *JUS PUBLICUM ECCLESIASTICUM*

Daniel PATAFTA, Zagreb

Marijan Lanosović (1742. – 1812.) zabilježio je kao profesor na bogoslovnoj školi franjevačkog Generalnog učilišta u Osijeku 1783. godine svoja predavanja iz crkvenog prava u dva sveska: Jus publicum ecclesiasticum /Essekini 1783/ i Jus privatum ecclesiasticum /Essekini 1783/. Te relativno nepoznate Lanosovićeve radove otkrio je, obradio i objavio franjevac Franjo Emanuel Hoško, autor brojnih radova iz franjevačke povijesti u kontinentalnoj Hrvatskoj s posebnim interesom za 18. st. i jozefinističko razdoblje. Prvi svezak, koji sadrži javno crkveno pravo, predstavlja izvrstan izvor za poznavanje ključnih zasada jozefinističkoga crkvenog prava iz druge polovice 18. stoljeća. Iz njega se razabire na koji se način jozefinističko crkveno pravo uvodilo u Hrvatsku neposredno prije negoli je država oduzela Crkvi pravo odgoja i obrazovanja vlastitog svećenstva. Taj spis nastao je upravo u razdoblju prije negoli su ukinute franjevačke visoke škole. On je jasan pokazatelj koliko su visoku cijenu bili spremni platiti franjevci Provincije sv. Ivana Kapistrana kako bi i dalje mogli samostalno obrazovati svoje mlade članove u nadi da će izbjeći njihovo slanje u tzv. generalna sjemeništa, gdje je studij takvog prava bio neupitan.

KLJUČNE RIJEČI: *Crkva, država, jozefinizam, franjevačke škole, papinska vlast, vladarska vlast.*

Crkva i država u vrijeme jozefinizma

U drugoj polovici 18. stoljeća Europa živi u znaku prosvjetiteljstva, novog svjetonazora koji se najprije očitovao kao filozofska misao koja govori o neovisnosti razuma i zauzima se za ostvarenje punih prava čovjeka da bi s vremenom prerastao u državnu pravnu misao koja promiče apsolutni autoritet države. Na području Habsburške Monarhije ono je bilo usredotočeno na stvaranje centralističke i apsolutističke države.¹ Tijekom 18. stoljeća sve je više sazrijevala misao da prosvijećena država općeg blagostanja ima potrebu prekinuti s

¹ Usp. Georg SCHWEIGER, »L'illuminismo nella visione cattolica«, *Concilium* (edizione italiana), god. 3, br. 7, Brescia, 1967., str. 111.

tradicionalnim privilegiranim položajem Crkve ako želi biti dorasla svojim velikim zadacima. Prema tome, trebalo je dotada moćne i u mnogočemu autonomne crkvene strukture ograničiti i staviti unutar novih granica na osnovi razumskog prava i produbljena razumijevanja pojedinačne vlastitosti i zadaće u odnosu države i Crkve.²

Početak 80-ih godina 18. stoljeća, stupanjem na prijestolje Josipa II. (1780. – 1790.), razmahao se na području Habsburške Monarhije jozefinizam, osobit oblik prosvjetiteljstva svojstven samo za one zemlje koje su bile pod vlašću Habsburgovaca. Prosvjetiteljske ideje koje su zahvatile državni vrh Habsburške Monarhije sredinom 18. stoljeća manifestirale su se u poseban oblik prosvijećenog apsolutizma još za vladavine carice Marije Terezije a svoj vrhunac doživjele su za vladavine njezina sina Josipa II.

Temeljni zasadi jozefinističkog crkvenog prava počinju se nazirati već početkom 18. stoljeća kada se na bečkom dvoru počinje razvijati proturimsko raspoloženje, nastalo pod utjecajem jansenizma i ranoprosvjiteljskih ideja, a koje se na području habsburških zemalja širilo iz Italije i austrijske Nizozemske. Taj idejni sukob koji će se u drugoj polovici 18. stoljeća razviti u jozefinizam djelomično je uvjetovan suprotstavljanjem crkvenom učenju o političkom autoritetu pape ne samo na političkom nego i na vjerskom planu, a koji je promican putem crkvenog prava i politike rimskog dvora. Već je u drugoj polovici 18. stoljeća carica Marija Terezija započela s provedbom svojih nauma oko promjena odnosa države prema Crkvi, uz obrazloženje da su oni preduvjet za njezine obnovne programe u Crkvi.³ Stoga se može slobodno kazati da se jozefinizam počeo formirati već u vrijeme Marije Terezije a svoj vrhunac dostigao s Josipom II., kao i činjenica da su u njemu prepoznatljivije ideje nekih tadašnjih crkveno-idejnih gibanja kao što su febronijanizam, galikanizam, regalizam, jansenizam i kao najjači prosvjetiteljski duh koji se očitovao u racionalizmu.⁴

Uzimajući u globalu jozefinističke reforme na crkvenom području, one se mogu sažeti u tri ključne točke, tj. polazišta na kojima je trebalo definirati odnose države i Crkve u Monarhiji. Polazišna točka jozefinističkog crkvenog zakonodavstva bilo je pitanje razgraničenja papinske i vladarske vlasti, s tim da se u tom segmentu očituju jasni oblici novovjekoga cezaropapizma. Sljedeće područje koje je jozefinističko crkveno zakonodavstvo nastojalo definirati jest nepogrešivost Crkve i pitanje papina primata, gdje su do izražaja dolazile jansenističke i episkopalističke tendencije. Naposljetku, kao treće polazište pitanje prava svjetovnih vladara *circa sacra*, koje je usko bilo povezano s prethodne dvije točke ali mu je polazište bilo u ideji o caru kao služitelju države, njegova je *suprema lex salus publica* te se iz tog razloga carska vlast proteže i na duhovno područje, ukoliko je to bilo od interesa za državu.⁵

Na tim je temeljnim zasadima jozefinističkoga crkvenog prava nastao i pravni spis fra Marijana Lanosovića⁶ *Jus publicum ecclesiasticum*.

² Usp. Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve*, sv. V, Zagreb, 1978., str. 431.

³ Usp. Franjo Emanuel HOŠKO, »Lanosovićeve rukopis Jus Publicum Ecclesiasticum (1783.) i ključne postavke jozefinističkog crkvenog prava«, *Zbornik pravnog fakulteta u Rijeci*, br.1, supplement, Rijeka, 2001., str. 430- 431.

⁴ Usp. Josip BUTURAC – Antun IVANDIJA, *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*, Zagreb, 1973., str. 220-225.

⁵ Usp. F. E. HOŠKO, »Lanosovićeve rukopis Jus Publicum Ecclesiasticum (1783.) i ključne postavke jozefinističkog crkvenog prava«, str. 435.

⁶ Marijan Lanosović, leksikograf, gramatičar i pisac (Orubica kraj Davora, 12. VI. 1742. – Brod na Savi, 25. XI. 1812.). Godine 1760. stupio je u Provinciju sv. Ivana Kapistrana. Djelovao je kao učitelj pučke škole u

Franjevačke škole i reforma školstva za Josipa II.

Franjevačka Provincija Bosne Srebrene započela je početkom 18. stoljeća organizirano podizati školske ustanove za izobrazbu vlastitog pomlatka. Otvaraju se gramatičke, filozofske i bogoslovne škole. Franjevci u Slavoniji i Podunavlju u posljednjoj su godini osloboditeljskog Bečkog rata (1683. – 1699.) osnovali filozofsko učilište i u Budimu, kojemu je desetljeće kasnije pridružena i četverogodišnja bogoslovna škola. Te su škole 1722. ušle u sastav Generalnog učilišta 1. razreda i čuvale taj naslov do zabrane rada crkvenih visokih škola. U Osijeku se 1707. godine otvara studij filozofije, *Studium philosophicum Essekini*, a 1724. i studij teologije, *Studium theologicum Essekini*. Oba učilišta djelovala su kao visoka učilišta 1. razreda. Svoj ugled i visoki stručni standard koji su ta učilišta postigla tijekom svojega djelovanja mogu u prvome redu zahvaliti stručnoj i moralnoj zauzetosti svojih profesora, od kojih su mnogi izrasli u ugledne znanstvenike. U prvom redu to su fra Andrija Kačić Miošić, zatim svestrani fra Marijan Lanosović, franjevci Emerik Pavić, Josip Pavišević, Aleksandar Tomiković, Matija Petar Katančić, Stjepan Vilov, Ivan Velikanović i dr.⁷ Franjevačke škole koje su u prošlosti djelovale na području kontinentalne Hrvatske osnivane su ne kao dio specifičnog franjevačkog poslanja nego kao potreba reda za obrazovanim svećenicima koji će adekvatno moći služiti svojem poslanju u različitim povijesnim okolnostima i na različitim mjestima u svojoj provinciji. U tim su školama i učilištima djelovali najučćeniji i najugledniji članovi provincije, mahom školovani u inozemstvu, te su kako bi odgovorili na odgojne i obrazovne potrebe sredina u kojima su se nalazili i djelovali, ostavili iza sebe brojna znanstvena djela.

Važnost obrazovanja u katoličkom duhu uvidio je i Tridentski sabor koji je na 23. sjednici donio odredbu o osnivanju biskupijskih sjemeništa za odgoj svećeničkog pomlatka.⁸ Taj je sabor tražio od franjevačkih pokrajinskih zajednica da uspostave svoje vlastite školske ustanove srednjeg i visokog školovanja, odnosno gramatičke škole, filozofska učilišta i bogoslovne škole.⁹ Papa Klement VIII. početkom 17. stoljeća odobrio je franjevački *ratio*

Vukovaru 1770., zatim kao profesor filozofskog učilišta u Brodu 1770. – 1773. Bio je odgojitelj franjevačkih studenata u Brodu 1773. i u Osijeku 1774., gimnazijski profesor u Osijeku 1774. – 1776., dvorski kapelan u Požegi 1776. – 1777. te profesor bogoslovne škole u Osijeku 1774. i 1777. – 1783. Uz te službe obavljao je niz značajnih funkcija u Provinciji. U Stullijev latinsko-hrvatsko-talijanski rječnik unio je njemačke riječi, ali je prethodno sam radio na hrvatsko-latinsko-njemačkom rječniku. Autor je dviju gramatika hrvatskog jezika namijenjenih Nijemcima, priređivač blagdanskog lekcionara u duhu franjevačke lekcionarske tradicije, pisac molitvenika na latinskom i hrvatskom jeziku te priređivač franjevačkog priručnika koji je ostao u rukopisu. Više godina bio je izdavač *iliričkog kalendara*. Izvori o Lanosovićevu životu i djelu čuvaju se u Arhivu franjevačkog samostana u Slavonskom Brodu. Usp. Franjo Emanuel HOŠKO, »Marijan Lanosović«, *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010., str. 329; Franjo Emanuel HOŠKO, »Pronađena je Lanosovićeva *Bogomolska knjižica*«, *Croatia christiana periodica*, god. 8, br. 14, Zagreb, 1984., str. 41-46; Vatroslav FRKIN, »Marijan (Stjepan) Lanosović«, *Zbornik radova o Marijanu Lanosoviću* (ur. Josip ROGLIĆ), Osijek, 1985., str. 21-27.

⁷ Usp. Stjepan SRŠAN, »Marijan Lanosović u osječkom kulturnom krugu«, *Zbornik radova o Marijanu Lanosoviću*, (ur. Josip ROGLIĆ), Osijek, 1985., str. 75-87; Franjo Emanuel HOŠKO, »Lanosović i filozofsko – teološke škole u Slavoniji i Podunavlju«, *Zbornik radova o Marijanu Lanosoviću* (ur. Josip ROGLIĆ), Osijek, 1985., str. 125-131; Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2002., str. 291.

⁸ Usp. Ivan ŠKREBLIN, »Odgoj i nastava u Zagrebačkom sjemeništu 1578. – 1900.«, *Kulturno-povijesni zbornik Zagrebačke nadbiskupije u spomen 850. godišnice osnutka I.*, Zagreb, 1944., str. 676-678.

⁹ Usp. Franjo Emanuel HOŠKO, »Franjevci i škole u kontinentalnoj Hrvatskoj«, *Mir i dobro – umjetničko i*

studiorum, koji je bio pod utjecajem isusovačkog *ratio studiorum*, u duhu katoličke obnove. Krajem 17. stoljeća tu nastavno-obrazovnu osnovu usavršio je general reda Bonaventura Poerius (1694. – 1697.), a do značajnije promjene u nastavnoj osnovi filozofskih i bogoslovnih škola došlo je kada je generalni ministar franjevačkog reda Petar Joanecije de Molina 1762. godine proglasio novi program nastave filozofije, prema kojem su predavači na franjevačkim školama bili izričito upozoreni da u nastavu filozofije moraju unositi i novija filozofska shvaćanja i da se ne smiju zadovoljiti samo učenjem Ivana Dunsca Scotta.¹⁰ Poerius je osobitu franjevačku, tj. skotističku *ratio studiorum* i školsku organizaciju uskladio sa zahtjevima školske izobrazbe u duhu postridentske crkvene obnove. Potvrdio je opće franjevačko zakonodavstvo da svaka provincija mora imati tri škole: gramatičku, filozofsku i teološku. Zatim je odobrio najviše školske zavode, tzv. generalna učilišta, što ih je 1593. osnovao generalni kapitul u Vallaloidu. Poerius je u svojim uredbama 1694. promijenio raspored predavanja odobrivši tzv. Viktorijanske konstitucije s detaljnim odredbama o organizaciji nastave na školama franjevačkog reda.¹¹ Izdao je dapače popis školskog gradiva koje treba tumačiti na franjevačkim školama.¹² Taj *Elenchus materiae* imao je prije svega zadatak ujednačiti opći program visokih škola u cijelom franjevačkom redu, a također vremenski izravnati predavanja pojedinih kolegija na svim školama, kako bi studenti mogli bez teškoća prelaziti iz škole u školu.¹³

U nizu državnih reformi zasnovanih za Josipa II. jedna je bila i reforma državnog školstva s namjerom da se u cjelokupnom školskom sustavu osigura utjecaj države i da ga se usmjeri prema prihvaćanju prosvjetiteljskih državnih zasada.¹⁴ Tim reformnim zahvatom našle su se pogođene i franjevačke visoke škole na području Provincije sv. Ivana Kapistrana. Jozefinistički reformni zahvati na području školstva tek su postupno otkrivali svoje stvarne ciljeve pa su odgovorni za rad franjevačkih škola dugo vremena nastojali uskladiti tradicionalne nastavne osnove i metode školskog rada sa zahtjevima državnih reformi. Konačni cilj svih tih nastojanja bio je omogućiti daljnje djelovanje franjevačkih škola kapistranske provincije u novim društveno-političkim okolnostima.

U tome svjetlu treba promatrati i djelovanje fra Marijana Lanosovića (1742. – 1812.), slavenskog franjevačkog autora latinske gramatike, brojnih filoloških djela, plodnog crkvenog i teološkog pisca i, što je manje poznato, autora dvaju svezaka priručnika crkvenog prava namijenjenog studentima visoke bogoslovne škole, koja je u 18. st. djelovala zajedno s filozofskim učilištem u sklopu Generalnog učilišta 1. razreda u Osijeku.¹⁵ Lanosović je

---

kulturno nasljeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, u proslavi stote obljetnice utemeljenja, (ur. Marija MIRKOVIĆ – Franjo Emanuel HOŠKO), Zagreb, 2000., str. 45.

¹⁰ Usp. Daniel PATAFTA, »Filozofski i teološki rukopisi franjevačkog samostana u Čakovcu«, *Zbornik radova sa znanstvenog skupa 350. godina franjevača u Čakovcu* (ur. Stjepan HRANJEC), Čakovec, 2010., str. 157; F. E. HOŠKO, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, str. 21.

¹¹ Usp. Franjo Emanuel HOŠKO, »Franjevačke visoke škole u Virovitici u 18. stoljeću«, *Zbornik radova 725. godina franjevača u Virovitici* (ur. Julijo MARTINČIĆ – Dubravka HACKENBERGER), Virovitica, 2005., str. 176.

¹² Usp. *Isto*.

¹³ Usp. *Isto*.

¹⁴ Usp. F. E. HOŠKO, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, str. 291.

¹⁵ Usp. Franjo Emanuel HOŠKO, »Dvije osječke visoke škole u 18. stoljeću«, *Kačić*, br. 11, Split, 1979., str. 317-342.

kao profesor crkvenog prava na bogoslovnoj školi Generalnog učilišta u Osijeku, zabilježio 1783. svoja predavanja iz crkvenog prava u dva sveska: *Jus publicum ecclesiasticum / Essekini 1783/* i *Jus privatum ecclesiasticum / Essekini 1783/*.

Spis *Jus publicum ecclesiasticum*

Prvi svezak *Jus publicum ecclesiasticum* sadrži javno crkveno pravo i dijeli se na u tri knjige: u prvoj se raspravlja o Crkvi, crkvenom upravljanu i hijerarhiji kao nositelju te uprave; druga prikazuje ulogu crkvenih osoba, različitih staleža i crkvenih senata; treća donosi tumačenja povezanosti crkvene vlasti s vlašću državnih vladara u crkvenim pitanjima. Upravo će u ovoj posljednjoj, trećoj knjizi biti najizraženije temeljne postavke tadašnjeg jozefinističkoga crkvenog prava, obilježenog opravdanjem osobitog prosvjetiteljskog cezaropapizma u Habsburškoj Monarhiji prožetog episkopalističkim idejama, koji se redovito pozivao na pravo *placetum regium* u odnosu države prema Crkvi.

Strukturalno je cijeli spis podijeljen na knjige, a one na naslove ili rasprave unutar kojih se nalaze manje cjeline s paragrafima, odnosno podnaslovima, neposredno poslije njih slijede autorova kratka objašnjenja tih dijelova. Zatim bilježi jedan ili više *scholiona*, dodatnih objašnjenja koja mu služe za iznošenje različitih navoda a zadaća im je potvrditi ranije naznačeno objašnjenje ili kratko ponoviti već dana objašnjenja. Koristi i pravne priručnike ali ih vrlo rijetko navodi, npr. samo jednom navodi priručnik Josepha Paula Rieggera, tada obvezatan za sve bogoslovne škole. U prilog tvrdnji da je taj Lanosovićev spis u punom smislu crkveni pravni spis jozefinističkog sadržaja ide i činjenica da ga je strukturirao, barem što se tiče rasporeda gradiva, nalik na *Synopsis Juris Ecclesiastici publici et privati quod per Terras hereditarias Augustissimae imperatricis Mariae Theresiae obtinet*, autora opata Franza Stephana Rautenstraucha, koji sadrži pretpostavke austrijskoga crkvenog prava.¹⁶

Odnos papinske i vladarske vlasti

Temeljno pitanje jozefinističkoga crkvenog prava bilo je pitanje razgraničenja papinske i vladarske vlasti. Upravo je to pitanje polazišna točka koju Lanosović razrađuje u svojem *Jus publicum*. Prema tome učenju vlast je bitno označena ciljem kojemu teže Crkva i država, a ti ciljevi su različiti. Crkva, koju je osnovao Isus Krist, treba usmjeravati vjernike slavljenju Boga i konačnom cilju – vječnom spasenju ljudi. U tome se bitno razlikuje od države i zato neovisno o njoj mora imati sredstva kojima bi pomagala ljudima da to ostvare. Stoga se crkvena vlast proteže samo na područje svetog, tj. na ono što spada u navedene ciljeve.¹⁷

Time je Lanosović uvelike preuzeo temeljne elemente jozefinističkoga crkvenog prava isključujući bilo kakvu aktivnost Crkve na društvenom području. Taj zasad postaje još jasniji u njegovu definiranju ciljeva države i državne vlasti, koja je prema tome shvaćanju

¹⁶ Usp. F. E. HOŠKO, »Lanosovićev rukopis Jus Publicum Ecclesiasticum (1783.) i ključne postavke jozefinističkog crkvenog prava«, str. 427-429.

¹⁷ Arhiv franjevačkog samostana u Slavskom Brodu (dalje: AFSB), *Jus publicum ecclesiasticum*, mbr. 67 i 68.

usmjerena prema vremenitoj sreći ljudi. Nadalje navodi kako i Crkva i država svaka imaju svoju zadaću tako da politička, tj. državna vlast u vremenitim stvarima nije podložna crkvenoj vlasti, a crkvena na svojem području nije podložna vremenitoj vlasti. One su neovisne jedna o drugoj i naglašava kako je *to prva, glavna i temeljna postavka crkvenog prava; tko je zaboravi, tražit će svjetlo u mraku*.¹⁸ Zatim Lanosović još jasnije razgraničava taj odnos raščlanjujući jedno od temeljnih pitanja Crkve i države, prisutno još od ranoga srednjeg vijeka, a to je pitanje imaju li pape pravo razvlastiti vladare i razriješiti njihove podložnike vjernosti prema njima. Vladari su kao vjernici pripadnici Crkve i kao takvi podložni su, kako on to precizno definira, *crkvenoj vlasti u duhovnim pitanjima vjere, morala i savjest jer je Krist apostolu Petru i njegovim nasljednicima* (dakle, papama, op. a.) *dao takvu vlast*.¹⁹ Ali zato su svi katolici u građanskim pitanjima podložni državi i njezinoj vlasti jer Crkvi u vremenitim poslovima ne pripada apsolutno nikakva vlast, ni posredna ni neposredna.²⁰

Na kraju u nekoliko točaka definira taj odnos i s aspekta sakralnog jasno pokazujući kako slijedi jozefinističke zasade izlažući kako je Krist osnovao Crkvu da ne šteti općem dobru države i da ne donosi zakone koji bi išli na štetu države, dok s druge strane navodi kako je Krist također i državi dao osobita prava prema Crkvi koju ona mora nadgledati, štiti i promicati vjeru.²¹

Očito je da je Lanosović u svojem spisu potpuno primijenio ključne elemente u redefiniranju odnosa Crkve i države prema jozefinističkome crkvenom pravu. Dakle, sve one zasade koji su strogo razgraničavali te dvije vlasti i njihova područja ali je sukladno jozefinističkim tendencijama ostavljao prostora državnoj vlasti da zadire u čisto crkvene odnose. Cezaropapizam, usmjeren prema izgradnji državne Crkve, bio je bitna sastavnica jozefinizma.

Pitanje nepogrešivosti Crkve i papina primata

U spisu se provlači, također, još jedan ključni jozefinistički zasad a to je stav prema nepogrešivosti Crkve i papin primatu. I u tom pogledu Lanosović zastupa jozefinistički pogled. On naglašava da Crkva ima osobitu vlast i pravo donošenja zakona za članove Crkve, a ti zakoni su: tumačenje Svetog pisma, kršćanske tradicije i naravno pravo, tj. izjasniti se koje su knjige božanskog značaja, tumačiti njihov pravi smisao, proglašavati vjerske istine, rješavati vjerske sumnje i čuvati nauk koji proizlazi iz poznavanja naravnih zakona. Lanosović navodi da je Crkva u ostvarenju toga svojega prava nepogrešiva. Ta nepogrešivost može biti pasivna i aktivna. Pasivna je onda kada odbacuje učenje suprotno evanđeoskom zakonu, a aktivna je kada ispravno prosuđuje o stvarima vjere bez bojazni da će pogriješiti.²²

Jozefinistički podložak Lanosović je utkao u dio o razlikovanju vlasti Crkve i njezinu pravu da prosuđuje i određuje u bitnim i nebitnim stvarima. Pod bitno spadaju sva ona pitanja

¹⁸ *Isto*, mbr. 70, 71, 74 i 75.

¹⁹ *Isto*, mbr. 76.

²⁰ *Isto*, mbr. 76, 77 i 79.

²¹ *Isto*, mbr. 310-324.

²² *Isto*, mbr. 28-32.

koja se odnose na vjeru i božanske zapovijedi, dok npr. disciplinske uredbe već spadaju pod nebitno. U takvim nebitnim stvarima Crkva treba imati punu podršku državnih vlasti koju joj trebaju pružiti svjetovni vladari kao nositelji naslova odvjetnika Crkve i izvršitelja crkvenih zakona, *advocati et executores legem ecclesiasticum*.²³ Time dolazimo do jednog od temeljnih zasada jozefinističkoga crkvenog prava koje izričito razlikuje pitanja koja potpadaju pod *božansko crkveno pravo* i pitanja *naravnog prava* dok se crkveni zakoni dijele na *dogmatske* i *disciplinske*. U skladu sa svojim episkopalističkim tendencijama jozefinističko pravo smatralo je da sve disciplinske zakone u pojedinim državama provodi Crkva posredstvom biskupa i to onda kada biskupi procjene njihovu opravdanost. Na području Habsburške Monarhije takve je zakone trebala proglasiti nacionalna sinoda ili pojedini biskupi. Ali je i takvo biskupovo proglašenje ograničeno *placetum regium*, jer državni zakoni izričito naređuju da se ni jedan crkveni zakon na području Habsburške Monarhije ne može proglasiti bez prethodnog odobrenja vladara. Tim shvaćanjem napušteno je učenje i stara praksa po kojoj je papino svečano proglašenje zakona u Rimu dovoljno da obveže sve katolike.

U Lanosovićevu spisu prisutni su i elementi konciliarizma, jer navodi kako su crkveni sabori, odnosno koncili, prvobitni nositelji vlasti u Crkvi jer oni donose odluke u pitanjima vjere i discipline te njima pripada zakonodavna i sudska vlast kao i vlast kažnjavanja. Također im pripisuje i pravo nepogrešivosti u stvarima vjere i morala. Pritom naglašava da se disciplinske uredbe koje donose sabori mogu mijenjati ako ih državni vladari nisu proglasili i prihvatili u skladu s *placetum regium*.²⁴ Jozefinističko crkveno pravo načelno je priznavalo papinski primat u cijeloj Crkvi, no papinska vlast mogla se ostvarivati na području pojedine države tek prihvatom biskupa i uz odobrenje vladara. Tako da je i nepogrešivost Crkve u pitanjima vjere prema jozefinističkom tumačenju ne dio učiteljske naravi papinske službe nego pitanje prihvaćanja njegova učenja od strane sveukupnoga biskupskog kolegija.²⁵ Potaknut takvim stavom, Lanosović u svojem spisu *Ius publicum* donosi tezu kako su temeljna prava papina primata: čuvati jedinstvo Crkve, njezino pravovjerno, predsjedati općim crkvenim saborima, oslobađati od nekih crkvenih poreza, bdjeti nad crkvenim zakonima i razrješavati od crkvenih služba. Nadalje navodi kako su pravo potvrđivanja novoizabranih biskupa, premještanja biskupa s jedne na drugu biskupsku stolicu, pravo prihvaćanja zahvale biskupa na službi, pravo udaljavanja biskupa iz službe, mijenjanje biskupijskih granica, proglašenje svetaca te pravo potvrđivanja i dokidanja crkvenih redova nebitni za obavljanje papinske službe. Također, Lanosović ne navodi papinu učiteljsku vlast koja bi bila nepogrešiva u pitanju vjere i morala.²⁶

Pitanje Crkve i općeg dobra države

Prema jozefinističkom crkvenopravnom učenju caru se, kao služitelju države, vlast proteže i na duhovno područje, ukoliko je ono od važnosti za državu. Sam Lanosović u svojem

²³ Isto, mbr. 35.

²⁴ Isto, mbr. 28, 36 i 84.

²⁵ Usp. Knut WALF, *Das bischoefliche Amt in der Sicht josephinischer Kirchenrechtler*, Wien, 1975., str. 82.

²⁶ AFSB, *Ius publicum ecclesiasticum*, mbr. 146-158.

spisu iznosi kako Crkva nema pravo zadirati na područje općeg dobra države ni donositi zakone koji bi bili na štetu države. Zato državni poglavari imaju pravo nadzora nad Crkvom kako bi spriječili da Crkve poduzme išta što bi štetilo državi. Dakle, prema tome shvaćanju zadaća države jest spriječiti djelovanje Crkve koje bi moglo povrijediti pravo koje je Bog udijelio vladarima – *ius maiestaticum*.²⁷ Na temelju toga prava vladarima pripadaju pravo promicanja vjere i obrane Crkve. Također, oni su time pozvani promicati, poštivati i obdržavati vjerske istine, crkvene zakone, sprečavati zloporabe, poticati službenike Crkve da ispunjavaju svoje dužnosti, vladari kao nositelji dužnosti i prava bdiju da se ne pojave hereze i ako se pojave, oni ih trebaju iskorjenjivati. Tome nizu treba pridodati i pravo sazivanja nacionalnih crkvenih sabora, zabranjivanje udruženja koja štete vjeri, pravo dokidanja crkvenih redova i smanjenje njihovih članova, a na vladara također spada provjeravanje vlastitosti crkvenih osoba prije nego budu promaknute u crkvene službe.²⁸ Vladar kao *najviši zaštitnik Crkve i njezin branitelj* ima pravo i dužnost bdjeti nad prihvaćanjem crkvenih zakona, stoga ima pravo prosudbe koliko su korisne crkvene bratovštine, procesije i slavljenje pojedinih blagdana za dobro Crkve. Lanosović navodi i pravo vladara na apelaciju protiv crkvenih presuda i zabrana kao i pravo nadzora nad crkvenom imovinom, tj. njezinim posjedovanjem i upotrebom te nadzorom ponovnog stjecanja nepokretnih dobara u Crkvi.²⁹ Kao nosilac *ius maiestaticum*, vladar ga je dužan koristiti kako bi spriječio proglašenje i primjenu crkvenih zakona koji su protiv toga njegova osobitog prava. Svoje pravo vladar realizira na temelju *placetum regium* pa se ono proteže i na papinske bule o dogmatskim pitanjima, ukoliko one sadrže disciplinske uredbe, premda načelno dogmatske bule o vjerskim pitanjima vladari trebaju prihvatiti.³⁰ I ovdje je do izražaja došao novovjeki cezaropapizam neprijeporno izražen u *placet regium* i odlukama cara Josipa II. da na području svoje vlasti izvan zakona stavi papine bule *Unigentius* i *In coena Domini*.

Zaključak

Iz ovoga kraćeg prikaza temeljnih sastavnica Lanosovićeve spisa *Ius publicum ecclesiasticum* razabire se na koji se način jozefinističko crkveno pravo uvodilo u Hrvatsku neposredno prije negoli je država oduzela Crkvi pravo odgoja i obrazovanja vlastitog svećenstva. Taj spis nastao je upravo u razdoblju prije negoli su ukinute franjevačke visoke škole. On je jasni pokazatelj koliko su visoku cijenu bili spremni platiti franjevci Provincije sv. Ivana Kapistrana kako bi i dalje mogli samostalno obrazovati svoje mlade članove u nadi da će izbjeći njihovo slanje u tzv. generalna sjemeništa, gdje je studij takvog prava bio neupitan. Iz toga, također, proizlazi da Lanosović nije mogao sam udariti temelj novom načinu poučavanja crkvenog prava u osječkoj visokoj bogoslovnoj školi, nego je to činio u suglasju s vodstvom škole i upravom svoje provincije. Stoga i nastanak toga spisa treba

²⁷ *Isto*, mbr. 298-314.

²⁸ *Isto*, mbr. 327-339.

²⁹ *Isto*, mbr. 381.

³⁰ *Isto*, mbr. 314.

promatrati u društvenim i političkim okolnostima u kojima se našla Crkva na području Habsburške Monarhije u osmom desetljeću 18. stoljeća.

Summary

*ELEMENTS OF JOSEFINIST LAW REGARDING THE RELATIONSHIP BETWEEN
CHURCH AND STATE IN TRACTATE JUS PUBLICUM ECCLESIASTICUM*

In 1783 Marijan Lanosović (1742-1812), as a professor at theological school of the Franciscan General College in Osijek, has recorded his lectures on Canon Law in two volumes: Jus publicum ecclesiasticum and Jus privatum ecclesiasticum. These relatively unknown studies were later discovered and analyzed by Franciscan Franjo Emanuel Hoško, who is author of many studies about Franciscan history, especially in the continental Croatia. The first volume about the public law represent an exceptional primary source for understanding of the Josefinist Canon Law influence to the Croatian lands in the second half of the eighteenth century. This tractate reveals methods and models of implementation of this law in the period that preceded abolishment of the Franciscan College. Moreover, it reveals what price Franciscans from the province of St. John Capistran were ready to pay in order to maintain independent education of their young members, since the proposed future education in, so called, General Seminaries included study of Josefinism Canon Law.

KEY WORDS: *Church, state, Josefinism, Franciscan schools, papal rule, reigning power.*